

TÜRKİYE'DE MİLLÎ PARKLARIN TARİHİ VE GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMALARI...

Milli parklar ve Türkiye açısından önemi, alınması gerekli önlemler(II)

M. ZEKAI BAYER

VI. Türkiye'de millî park kuruluşu ve gelişmesi

A) Birinci Devre (1958-1976)

Türkiye'de İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi profesörlerinden Dr. Selahattin İnal'ın 1948 yıllarında yayınladığı "Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız" adlı eseri ile kullanılmaya başlayan "Millî Park" deyi mi giderek güncellik kazanmış ve 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25. maddesi ile kanunî bir uygulama alanı bulmuştur.

Bu arada Uludağ'ı Sevenler Derneği'nin öncülüğünde 1952 yılında Bursa'da Uludağ'ın millî park olması konusunda Orman Fakültesi öğretim üyeleri ile birlikte millî parklar konusunda bir bilimsel toplantı düzenlenmiştir.

Orman Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde bulunan 6. Şube (Neşriyat Şubesi) millî park tesisleri görevini üstlenmiş ve şube müdürü M. Zekai Bayer'in öncülüğünde 1958 yılından itibaren millî parklar kurulmaya başlanmıştır.

Bu arada Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, 1966 yılında Türkiye'de ilk defa millî park semineri düzenlemiştir.

Bu çalışma devresini iki bölümde etüd etmek gerekmektedir.

a) Millî Parklar Dairesi'nce kurulan edilen millî parklar;

- Yozgat Çamlığı-1958,
- Karatepe-Aslantaş Millî Parkı 1958,

- Soğuksu-1959,
- Manyas Kuş Cenneti Millî Parkı-1959,
- Uludağ Millî Parkı-1961,
- Yedi Göller Millî Parkı-1965,
- Dilek Yarımadası Millî Parkı-1966,
- Spil Dağı Millî Parkı-1968,
- Kızıldağ Millî Parkı-1969.

b) 1967 yılında DPT Müsteşarlığı koordinatörlüğünde Millî Parklar Dairesi Başkanlığı'nca planlanan ve bakanlıklar arasında kurulan Millî Park Planlama Heyeti tarafından master plana bağlanan millî parklar. Bu heyet, 8 Amerikalı uzmanla birlikte Millî Parklar Dairesi'nde çalışan elemanlardan ve üniversite öğretim üyelerinden teşekkül etmiştir.

Bu kuruluş çalışmaları, ülkemizde uluslararası standartlara uygun ve orman rejimi dışında bulunan sahalarda Millî Park Master Planları'nı yapmıştır.

Planlama kurulurca bu devrede yapılan millî park master planları şunlardır:

- Pamukkale,
- Hattuşaş,
- Beydağları (Olimpos),
- Termososs,
- Truva,
- Beşkonak (Köprülü Kanyon),
- Efes,
- Halikarnas (Bodrum),
- Bergama,
- Kovada Gölü-1970.

Yukarıda belirtilen bu planlama ne-

ABSTRACT

NATIONAL PARKS IN TURKEY

This second sections of the article reviews the development process of national parks in Turkey. In the last parts of the article precautions to be taken to preserve national parks are broadly discussed.

Zekai Bayer, Türkiye Otelciler ve İşletmeciler Birliği, İstanbul, Turkey.

ticesinde orman rejimine giren alanlardaki aşağıdaki milli parklar tefrik edilmiştir:

- Termossos (Güllük Dağı)-1970,
- Beydağları-1970,

Bu devrede Orman Genel Müdürlüğü'nce kurulan millî parklar şunlardır;

- Manzur Vadisi Millî Parkı-1971
- Gelibolu Yanması Millî Parkı-1973
- Köprülü Kanyon (Beşkonak) Millî Parkı-1973.

B) İkinci Devre (1979-1980)

Millî Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü

Millî Parklar ve Avcılık Genel Genel Müdürlüğü, 1595 sayılı Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki kanunun 3. maddesinin 25. ve 26. fıkralarının ve aynı kanunun 12. maddesine dayanılarak Orman Bakanlığı'na bağlı olarak 17.02.1976 tarihinde Millî Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Amacı: Biyolojik, jeolojik, morfolojik özellik ve doğal güzellik taşıyan tabiat alanlarında, ilmi araştırmalara imkân vermek ve halkın dinlenme eğlenme ihtiyaçlarını karşılamak, yurdumuzun av kaynaklarını çok yönlü, düzenli, sürekli, etkili ve verimli bir faydalanmaya tabi kılmak için geliştirmek, bilimsel araştırmalara yardımcı olmak, av turizminin inkişafına imkân hazırlamak ve böylece millî gelirimize katkıda bulunmaktır.

Görevleri

1. Millî parkların planlamasında, tefriki ve işletilmesine ait esasları hazırlamak bu esaslara göre envanter yaparak tefriklerini, tekniklerine göre planlamalarını, planların uygulamaya konulmalarını, işletilmelerini, tanıtım ve denetim, bu konularda diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon iş ve işlemlerini yapmak.

Millî parklarda kurulacak kamu ve

özel sektör tesislerinin genel plana uygunluğunu, işletilmelerini; bu alanlarda vaki olacak izin ve irtifak tesis taleplerinin millî park genel planına uygun olarak sonuçlandırılması iş ve işlemlerini yapmak.

2. Orman içi dinlenme yerleri ile benzeri rekreasyonel alanların plan ve projelerini tesis etmek, işletmek ve denetlemek.

3. Yurdumuzda bütün avlakların planlanması, kurulması ve işletilmelerine ait esasları tesbit etmek. Ülkemiz av kaynaklarının envanterini yapmak, avlakolarak ayrılan alanların avlanma planlarını hazırlamak.

Bu devrede kurulan millî park: Ilgaz Dağı Millî Parkı-1976'dır.

C) Üçüncü Devre (1980 - 1983)

Orman Bakanlığı kaldırıldıktan sonra bu konulardaki görevler tekrar Orman Genel Genel Müdürlüğü'ne bağlı Millî Parklar Dairesi çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır.

Bu devrede tesis edilen millî parklar:

- Başkomutanlık Millî Parkı - 1981.

D) Dördüncü Devre (1983 - 1991)

09.08.1993 tarihinde yürürlüğe giren Millî Parklar Kanunu ve bu kanunun 6. maddesi millî parklar konusunda aşağıdaki şekilde yeni bir sistem getirmiştir:

Madde 6 - Millî Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ve Tabiatı Koruma Alanı içinde kalıpta, bu kanunun uygulanması için gerekli olanlardan;

a) Hazineye ait taşınmaz mallar Tarım ve Orman Bakanlığı'nın talebi üzerine,

b) Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerler re'sen Hazine adında tescilini takiben,

c) Yukarıdaki "a" ve "b" bentlerinde belirlenenler dışında kamu idareleri ile

Millî parklar yasası da özünde topium hizmetine türlü amaçlarla yönelik bazı alanları korumaya aldığından, bu yönü ile çevre yasasına yakın ve benzer hizmetler üretmektedir. Bu bakımdan benzerlik taşıyan fonksiyonlar sözü geçen yasaların birbirine karşı değil, uyumlu olmaları gerektiği kanısındayız.

kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmaz mallar ve irtifak hakları 6830 sayılı istimlak kanununun 30. maddesi uyarınca belirlenecek bedelin ödenmesi şartıyla,

d) 189 sayılı Millî Savunma Bakanlığı iskan ihtiyaçları için sarfiyat icrası ve bu bakanlıkça kullanılan gayri menkullerden lüzumu kalmayanların satılmasına selahiyet verilmesi hakkında kanun hükümlerine tabi olan taşınmaz malların devrinde, Millî Savunma Bakanlığı'nın olumlu görüşü de alınarak Millî Parklar Fonu'ndan anılan kanun eseslarına göre ödenmesi şartıyla tahsis edilir.

Bu devrede tesis edilen millî parklar:

- Göreme Millî Parkı - 1986.
- Maçka Altındere Vadisi Millî Parkı - 1987.
- Boğazköy Alacahöyük Millî Parkı (Hattuşaş) - 1988.
- Nemrut Dağı Millî Parkı - 1988.

E) Beşinci Devre (1991 - 1993)

1991 yılında yeniden Orman Bakanlığı kurulmuştur. Bu kuruluşa bağlı olarak (Millî Parklar ve Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü) kurulmuş ve bu genel müdürlük içerisinde millî parklar bir müstakil daire olarak, Millî Parklar Kanunu uygulaması ile görevlendirilmiştir.

Bu devrede kurulan millî parklar;

- Kapı Dağı Yanımadası Millî Parkı - 1993.

VII. Türkiye'de kanunlar bakımından milli park tesis ve uygulamalarının değerlendirilmesi

A) 56631 Sayılı Orman Kanunu ve Eklere

1956 yılında yürürlüğe giren Orman Kanunu ve eklerinin hükümlerine göre (1993 yılına kadar) millî park tesisi orman sahaları için kanunun 25. maddesi-

ne göre, orman dışındaki millî parklar 3. maddeye göre saha orman rejimine alındıktan sonra tesis edilmiştir.

Millî Park karakteri gösteren sahaların tetkikinde esas gaye, muhafaza olarak ele alınmakta ve kısıtlı bir şekilde rekreasyon ve turizme açılmaktadır.

Bazı üniversite öğretim üyeleri ve Orman Genel Müdürlüğü mensupları millî parkları istihsal ormanı gibi düşünmekte ise de; millî parklar içinde master planın belirttiği sahalarda bakım ve onarım gayeli ve restorasyon için ormana müdahale edilebilir.

B) İmar Kanunları ve Uygulamaları Bakımından Millî Parklar

İmar Kanunları, kırsal ve çevre planları hususunda millî parklar tesis master planları ile planda birer kabul noktaları olması gerekmektedir. Kırsal planlarda belirtilen millî planların fiziksel planlanması ve kısıtlı rekreasyon ve turizm gayeli planlama çalışmaları da Millî Parklar Teşkilatı tarafından yapılmalıdır.

Kırsal planlarda ormanlık sahalarda tesis edilen millî parklar ve rekreasyon sahalarının orman rejimi içinde bulunmaları dolayısıyla yeniden imar kanunu uygulaması yönünden bir izine tabi tutulması gerekmektedir.

Uludağ Millî Parkı'nda olduğu gibi kırsal alan turizm planlaması yapılması, bu bakımdan milli park ilke ve prensipleri bakımından yanlış bir uygulamadır.

C) 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu Karşısında Millî Park Uygulamaları

Turizmi Teşvik Kanunu, turizm gayeli fiziksel planların yapılmasını ve bu planların turizm alan ve merkezlerinde uygulanması prensibini ortaya koymuştur. Bu planlar turizm yerleşme planları karakterindedir.

Millî park master planları ise turizme açılacak kısıtlı sahaları belirtmekte ve

Uludağ Millî Parkı'nda olduğu gibi kırsal alan turizm planlaması yapılması, bu bakımdan milli park ilke ve prensipleri bakımından yanlış bir uygulamadır.

bu sahalardaki turizm ünitelerinde yumuşak turizme uygun olması esas alınmaktadır.

Bu bakımdan 2634 sayılı kanundan sonra yürürlüğe giren Millî Parklar Kanunu'ndaki tesis ve planlama esasları ele alınması gerektiği halde Turizm Bakanlığı'nca millî park sahalarının turizm gagesine göre planlanması için Millî Parklar Kanunu'na aykırı müdahaleler yapılması yanlış bir uygulamadır.

Bu konuda en güzel örnek, Beydağları Millî Parkı'ndaki yerleşmelerdir.. Millî park planına göre koruma-kullanma dengesi göz önünde tutularak turizme açılan sahada 27.000 yatak hesap edildiği halde, Turizm Bakanlığı bu yatak potansiyelini 45.000 yatağa çıkarmış ve neticede planın uygulanmasını yanlış yönlere çevirmiştir.

Öğrendiğimize göre Turizm Bakanlığı'nca yeniden yatak ilavesi düşünülmekte olduğu ve hatta rekreasyon sahalarının turizme açılarak yeri oteller için izin verilmesi konusunda planlama yapıldığı öğrenilmiştir.

Bu uygulamaların bölgenin millî park planına göre durdurulması gerekmektedir.

Bu bakımdan millî parkların kuruluş ve tesis esasları dışında yapılacak müdahalelerin milli parklar konusundaki kurallara göre Orman Bakanlığı'nca itiraz edilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Ülkemizde planlama yetkisi millî parklar için kanundaki esaslara göre yalnız Orman Bakanlığı'na aittir.

D) Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu Uygulaması Konusunda Millî Parklar

Millî parklar kuruluş esasları içinde tarihi ve kültürel değerler de bulunmaktadır. Bu bakımdan tarihi sahaların karakterini muhafaza ve korunması ilgili kanunda esas alınan cihetle, millî park

master planlarını bu kanunun esasına göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Yukarıda Orman Kanunu dışında diğer kanunlarla millî parklar ilişkileri açıklanırken Uluslararası Millî Parklar Komisyonu'nun kuralları göz önünde tutularak değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde milli park planlama ve uygulamaları bu değerlendirmelerde dikkate alınmıştır.

E) Çevre Yasası ve Millî Parklar

Çevre Yasası özünde tüm kaynakları, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini gözeterek korumaya yöneliktir. Bu kaynaklar canlı ve cansız olarak sınıflandırılmaktadır. Doğal kaynaklar başta ormanlar olmak üzere çevre konusu içerisine girmektedir.

Milli parklar yasası da özünde toplum hizmetine türlü amaçlarla yönelik bazı alanları korumaya aldığından bu yönü ile çevre yasasına yakın ve benzer hizmetler üretmektedir. Bu bakımdan benzerlik taşıyan fonksiyonlar sözü geçen yasaların birbirine karşı değil, uyumlu olmaları gerektiği kanısındayız.

VIII. 2000 yılında millî parkçılık

Dünya Turizm Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı, korunan alanlar için dünya düzeyinde turizmin yarattığı fırsatlar ve tehlikeler üzerine düzenlenen bir rapor yayımlamıştır. Bu rapor, koruma için gelir sağlayarak, koruma alanlarının himayesinde turizmin bir rolü olacağını göstermektedir. Ancak bu olumlu etki turizmin düzeyi, türü ve yönetiminin uygun olmasına ve bölgenin ağırlama kapasitesine saygı gösterilmesine bağlı kalacağına da işaret edilmektedir.

Bu kurala göre ülkemizde millî parkları turizm bakımından değerlendirilmesinde önemle göz önünde tutulacak hu-

Millî parklar, kurulu amaçlarına uygun olarak rezerv koruma sahası ve açık hava müzeleridir. Bu rezervler kuşkusuz geleceğe yönelik ve özellikleri dolayısıyla çok önemlidirler.

susların yeniden tesbiti gerektiği kanındayız.

Dünya turizminde korunan sahalarda büyük önem kazanmaktadır. Nitekim 1982 yılından günümüze kadar dünya yüzeyinin % 5'ini kaplayan 8500 çevre bakımından söz konusu hale gelmiştir.

Sonuç ve öneriler

Dünyadaki uygulamalarla karşılaştığımızda millî parkçılıkta bulunduğumuz yer ve bu yönde uygulamada yapılabilecek düzeltmeler ve değişiklikleri aşağıda açıklıyoruz.

Millî parkların taşıdığı özelliklerin başlıcaları; biyolojik, jeolojik, tarihi, kültürel gibi.

Ayrımlar dikkate alınarak hem araştırma ve hem de tanıtım bakımından ayrı ayrı ele alınmak ve bu amaçla devamlı olarak bilim kuruluşları ile işbirliği yapılmak suretiyle konu hiçbir ihmale uğratılmamalıdır.

Millî parklar, kurulu amaçlarına uygun olarak rezerv koruma sahası ve açık hava müzeleridir. Bu rezervler kuşkusuz geleceğe geleceğe yönelik ve özellikleri dolayısıyla çok önemlidirler.

Millî parklarda nesli azalan bitki ve hayvan türlerinin de korunması ve araştırılması esas alınmalıdır. Bu yönde üniversitelerle sıkı bir işbirliğine girilmelidir.

Bu amaca uygun olarak millî parklara yabancı hayvan ve bitki türlerinin sokulmaması gereklidir.

Ülkemizdeki millî park çalışmaları bakımından öneri olarak sunduğumuz hususlar da şunlardır:

a) Her millî parkı özel kanuna dayandırılmalı ve en kısa sürede uluslararası standartlara uyumlu master detay planlara bağlanmalıdır.

b) Bu planların bölgesel ve çevre

düzenleme planlarında ve turizmin fiziksel planlarında kesin kabul noktası olarak yer alması suretiyle uygulamaya, arazi kullanma kararlarındaki karışmanın önlenmesi gerekmektedir.

c) Millî parkların ayrış özellik ve niteliklerine göre doğayı koruma alanları ile rekreasyona açılacak bölümlerin kesin sınırlarla belirlenmesi ve değişmezliği sağlanmalıdır.

d) Millî parkların özellikleri dikkate alınarak biyolojik (Bitkisel ve hayvansal), jeolojik, morfolojik, tarihi ve kültürel özelliklerini her millî park için bilimsel araştırma kurumları ile birlikte etüd edilmesi ilke haline getirilmesi ve müzeler tesisi ile ziyaretçilerin bilgisine sunulmalıdır.

e) Ülkemizde millî parkların kuruluşu ormancılar tarafından yapılmıştır. Örnek aldığımız Amerika'da ve Avrupa (Almanya'da) millî parklar ormancılar tarafından kurulmakta ve yönetilmektedir. Ancak, millî parkçılık peyzaj mimarı, tarihçi, biyolog, zoolog, arkeolog, mimar, ziraatçı gibi meslek temsilcilerinden oluşan bir ekibin yaratacağı ve uygulayacağı çalışma grubu faaliyetlerinin bütünü ile ortaya konabilir.

Bu bakımdan ülkemizde millî parkçılığın aynı ilke etrafında toplanan yukarıdaki meslek grupları ile birlikte devamlı bir ihtiyaç gösterdiği bir gerçektir. Bu eğitimlerin üniversitedeki öğretim üyeleri ile birlikte genel müdürlüğün uzmanları ve imkân olursa 30 yıldan beri millî parkçılığa gönül vermiş emekli arkadaşlarımızla birlikte, en az yılda bir defa yapılmasını gerçek bir ihtiyaç olarak görmekteyim.

f) Her millî parkın çevre halkıyla ilgisini kurmak üzere millî parkların amaçlarına uygun faaliyetlerinde yardımcı olacak gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılması gerekmektedir. □

Millî parkçılık peyzaj mimarı, tarihçi, biyolog, zoolog, arkeolog, mimar, ziraatçı gibi meslek temsilcilerinden oluşan bir ekibin yaratacağı ve uygulayacağı çalışma grubu faaliyetlerinin bütünü ile ortaya konabilir.